

תשעה באב לאוכל ושותה: האם הוא עדיין משמעותי? והושע גרינשטיין

מקור

<p>שולחן ערוך [שם תקני/ד"ה]- חיה כל שלשים יום, וכן חולה שהוא צריך לאכול, אין צריך אומד אלא מאכילין אותו מיד, דבמקום חולי לא גזרו רבנן.</p>	<p>שולחן ערוך [שם תקני/ד"ה]- עוברות ומיניקות מתענות בט' באב כדרך שמתענות ומשלימות ביום כפור; אבל בג' צומות אחרים פטורים מלהתענות. ואף על פי כן, ראוי שלא תאכלנה להתענג במאכל ובמשתה, אלא כדי קיום הולד</p> <p>הרמ"א [שם תקני/נא]- מיהו; עוברות ומיניקות שמצטערות הרבה, אין להתענות [בצומות חוץ מט' באב] ואפילו אינן מצטערות, אינן מחוייבות להתענות אלא שנהגו להחמיר; ודוקא בג' צומות, אבל בט' באב מחוייבות להשלים.]</p> <p>ביאור הלכה [שם ו' ד"ה "דבמקום חולי"]- עיין בספר פתי עולם דבמקום שאין המחלה של חלערי"א חזקה ח"ו- יאכל פחות מככותבת בכדי אכילת פרס וכן בשתיה כמ"ש השיעורי' בשו"ע סימן תרי"ח (כך יש להורות לשואל בט"ב שבוה לא נעקר התענית לגמרי ורחמנא ליבא בעל) ומי שירצה להתענות במקום שאין המחלה בזעם ח"ו יש ליעוצו ולהזהירו שלא ילך מפתח ביתו כל היום ולהכריחו כשיצא ישא סביב לחוטמו ופיו חתיכה קאמפער"ר ומעט עשב מיאט"ע</p>
--	---

זָפְק"מ # 1 - אמירת "זוז" בברכת המזון

שולחן ערוך [אוי"ח תרי"ח/ח]- חולה שאכל ביוה"כ ... צריך להזכיר של יוה"כ בברכת המזון, שאומר: "יעלה ויבא" ב"בונה ירושלים".

<p>שבלי הלקט בשם ר' אביגדור כהן צדק [סדר יום הכיפורים שיי"ב]- דחולה זה שאכל; לא יום הכיפורים גרם לו היתר אכילה זו, אלא פקוח נפשו גרם לו כי יום הכיפורים נאסר בכל אכילה ... הלכך הסברא והדעת נותנת כי לא תקנו חכמים לחולה ביום הכיפורים לא קידוש על הכוס ולא הזכרה בברכת המזון וה"ה בתשעה באב.</p>	<p>אליה רבה [שם ג'-] אפשר דהטור מודה בט' באב, ולכך לא כתבו. שערי תשובה [שם א'-] וכתב בר"י בתשובות כנה"ג חלק ב' פקפק ע"ז דלא דמי ליוה"כ...</p>	<p>הרמ"א [שם תקני/א] בשם המהרי"ל [הל' ט' באב אות י"א]- מי שאכל בת"ב, יאמר "נחם" בברכת המזון.</p>
--	---	--

זָפְק"מ # 2 - אמירת "עננו" ע"י מי שלא מתענה

<p>טור [אוי"ח תקס"ו]- כתב רב נתן ש"צ שאינו מתענה אינו יכול להתפלל, שכיון שאינו מתענה= אינו יכול לומר "עננו"</p> <p>הסבר הב"ח [אוי"ח תקס"ו, ד"ה ומי"ש דשליח]- לפי שהשליח ציבור הוא שליח בשביל המתענין כמו משה ואהרן וחור.</p> <p>השו"ע [שם תקס"ב/א]- כל תענית ... שלא השלימו עד צאת הכוכבים= אינו תענית. ואם דעתו לאכול קודם לכן, אינו מתפלל "עננו".</p> <p>שולחן ערוך [שם תקס"ו/ה]- בתענית צבור; ש"צ שאינו מתענה לא יתפלל.</p>	<p>הרמ"א [שם תקס"ב/א]- ביחיד דאומר "עננו" ב"שומע תפלה" דבלאו הכי יכול להוסיף... אבל ש"צ לא יאמר "עננו" אא"כ משלימין</p>	<p>טור [אוי"ח תקס"ו]-... שאינו אומר "ביום תענית" אלא "ביום תענית הזה", ותענית הוא לאחרים. ודאי; אם אפשר שיהיה ש"ץ המתענה טוב הוא מאחר! אבל אם אי אפשר נ"ל שיכול להתפלל</p> <p>הרמ"א [שם תקס"ב/א]- מיהו נוהגין להתפלל "עננו" אף על פי שאין משלימין עד צאת הכוכבים, וכן דעת מקצת רבונתא</p> <p>שולחן ערוך [אוי"ח תקס"ה/ג]- ובארבע צומות, גם היחיד אומר בכל תפלותיו, דאפילו יאחזנו בולמוס ויאכל= שייך שפיר למימר "עננו ביום צום התענית הזה" כיון שתיקנו חכמים להתענות בו. הגה: ונהגו בכל הצומות שלא לאומרו כי אם במנחה, מלבד שליח ציבור שאומר שחרית</p>
--	--	---

זָפְק"מ # 3 - עלייה לתורה (או"ז תקס"ו)

<p>ב"י [נ]- כתב מהרי"ק [שורש ט/ענף ה] מעשים בכל יום כשאין הכהן מתענה, יוצא הכהן מבית הכנסת ועומד לקרות בתורה ישראל המתענה</p> <p>שולחן ערוך [שם ו']- יש מי שאומר שאין עומד לקרות בתורה בתענית צבור מי שלא התענה</p> <p>הב"ח-המנהג הוא שכל מי שלא התענה אינו עולה לתורה הט"ז [תקס"ו/ו]- דכ"ש לענין קריא' התורה שיש חשש ברכי' לבטלה ואפי' הטור מודה בזה דלא פליג אלא במקום שאין אומר רק סתם תענית לא תענית דאז אין שקר בפיו... אפי' אם אין שם מי שיוכל לברך ... לא יקרא מי שאין מתענה</p>	<p>1) מגן אברהם [ח]- דבשחרית... קורין בתורה בלא התעני', אא"כ התעני' באמצע שבוע.</p> <p>הסבר המ"ב בשם א"ר ופמ"ג [י"ד]- בב' וה', אף על פי שדוחין פרשת השבוע, לית כאן ברכה לבטלה ... משא"כ במנחה צריך עשרה בבהכ"נ, וה"ה שחרית כשחל באגד"ו.</p> <p>2) הב"ח- שאם טעו וקראו לספר תורה אותו שאינו מתענה= יעלה ויברך, שאין כאן איסור ...</p> <p>3) משנה ברורה בשם שע"ת [י"ד]- שבתענית צבור של ד' צומות, כיון דמדברי קבלה הם = אפילו אין שם מתענים רק שבעה... יכולים לקבוע ברכת ענינו ולקרות "ויחלי"</p>	<p>הב"ח בדעת הטור- דיכול לקרות בתורה אפילו אינו מתענה, דקריאת הציבור חובה מוטל על הכל... ואפילו רב נתן... לא קאמר אלא לענין תפלת "עננו"</p>
--	---	---

הסבר

מסכת תענית דף י"ב עמוד ב' - כי הא דאמר שמואל: אין "תענית צבור" בבבל אלא תשעה באב בלבד.

שולחן ערוך [אוי"ח תקי"ג] - צומות הללו, חוץ מט' באב, מותרים ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה, ואין צריך להפסיק בהם מבעוד יום.

שולחן ערוך [שם תקנ"ד-ה] - עוברות ומיניקות מתענות בט' באב **כדרך שמתענות ומשלמות ביום כפור**

פירוש המשנה לרמב"ם [תענית ד/ו] - **דין תעניתו כדין תענית צום כפור**, כלומר שהוא אסור ברחיצה ובסיכה... ומוסיפין מחול על קדש.

הסבר המנחת חינוך¹ [שי"ג/א] - דהד' ענויים בט"ב, חוץ מה שאסורים מטעם אבילות... **זהו תענית ליה"כ**... וראיה;

• דמחמת אבילות מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בצונן... ובט"ב אסור אפי' להושיט אצבעו במים, כי חוץ מטעם אבילות הטעם מחמת עינוי, וחז"ל השוו זה ליה"כ.

• ...באם חל ט"ב בשבת דנדחה אחר השבת, דיש שיטות... דבשבת נוהגים דבר שבצנעה... ומ"מ, לא נשמע ולא נראה מי שיחמיר שלא לרחוץ פניו וידיו כמנהגו תמיד! אלא פשוט כל שהוא מחמת תענית... נדחה... ולשיטה זו דיני אבילות לא נדחה...

<p>שו"ת רבי עקיבא</p> <p>איג"ר [מהדורא קמא כ"ד] - במי שהיה... בסכנת מות, והרופא צוה לו לאכול ביום הכפורים... הקריא ה ביוה"כ מחמת קדושת היום כמו בשאר יום טוב ושבת, וא"כ גם מי שאינו מתענה יכול לעלות. ואך... במנחה... נסתפקתי; אם קריאת התורה במנחה הוי משום תענית [אלא דבשאר תענית קוראים "ויחל" וביוה"כ קוראים בפי עריות] וא"כ אינו מתענה, אינו יכול לעלות, או דגם קריאה זו מחמת קדושת היום, לקרות גם במנחה כמו בשבת ויכול גם אינו מתענה לעלות? וצ"ע לדינא</p>	<p>הרב שלמה קלווגר [שנות חיים שמ"ב] - דבשאר תענית... עיקרו לתשובה, ולכך קורין בו "ויחל"... ולכך מי שאינו מתענה = הוא אצלו כשאר היום, ומה טיבו לעלות לתורה! אבל בתשעה באב... לנהוג בו אבילות, ולכך אין קורין "ויחל" רק... "כי תוליד בנים" ... אינו מתענה ומ"מ נוהג אבילות... ממילא דאין לחלק בין אם העולה אינו מתענה... דקרי את תשעה באב אינו ענין אל התענית רק כעין קריאת המועדים.</p>	<p>הרב משה שפירא בשם רבינו חיים [זהב משבא עה"ת עמ' ק"ס - קס"א]; ואם נופל יום התענית בשאר הימים... בידוע שתלוי בעשרה מתענים... וכאן שנפל יום התענית ביום ב' או ה'... דכיון שחייבין כבר בקריאה משום היום ב' או ה' והנדון רק במה לקרוא, יש לקרות ב"ויחל", ד"ויחל" אינו משום עשרה מתענים, כי אם דזה משום קביעת היום דד' צומות שזהו הקריאה של יום התענית.</p>	<p>שו"ת חתם סופר [אוי"ח א/קצ"ז] - ביום ט"ב תקע"א/1811, החליתי והוצרכתי לשתות... אם ישאלוני התלמידים... להעלות אותי לס"ת למנחה... ונ"ל פשוט דיכולתי לעלות לתורה...</p> <p>1. ...דין זה דמי שאינו מתענה לא יעלה לתורה לא נמצא מפורש בשום מקום, ואדרבא; מסברא נותן הדעת שיכול כל אדם לעלות ולקרות ולברך על חיוב הצבור</p> <p>2. ...עד כאן לא אמרו הרב מהרי"ק... אלא "בב' והי"י שמי שאינו מתענה אין אצלו יום תענית... משא"כ בט"ב אית ב"י תרתי למעליותא; א. ...החולה... לא הותר לו אלא כדי צרכו וחיותו... וגם שארי עינוים אם אינו צריך לנעול ולרחוץ ולסוך אסור לו... נמצא שהוא מן המתענים ומהמחוייבים בדבר...</p> <p>ב. ט' באב יום הוא שנתחייב בקריאת התורה... ויומא קא גרים. הגע עצמך; מי שמתענה תענית חלום בשבת וי"ט; וכי לא יקרא בתורה או [לא] ינהוג בכל דיני שבת וי"ט? כי יומא גרים, ולא תליא בשמחת אכילה ושתיה. והכי נמי ט"ב יום מועד דפורענות הוא ואפילו אינו מתענה בו = מ"מ מחוייב בקריאת היום... לא מבעיא שיכול לעלות לתורה לקרות במנין עשרה המתענים, אלא אפילו צבור שאינם מתענים כלל... מ"מ קורין "ויחל" במנחה... נ"ל ברור להלכה ולמעשה... דחולה האוכל בט"ב עולה לתורה במנחה בלי שום פקפוק לפע"ד, והרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם הוא יחלימני ויחייני וינחמני בנחמת ציון. כתבתי זאת והצעתי לפני מופלגי תורה ובעלי הוראה והסכימו עמי.</p> <p>מהרי"ל דיסיקין [קו"א הע"ה] - קריאת "ויחל"... בעת הזעף... שסומכין על הב"י דבת"צ לא איכפת לן... דאע"פ שאינו מתענה משום חולי = מ"מ, כל שעתא דלא אכיל שם תענית עליו, ואפי' כבר אכל! ולא דמי ל"עננו", דכל שאינו מתענה א"א להתפלל שקר... דג' צומות דתלי ב"רצו" = מעיקרא כך "רצו", דבחולה לא קבילו. א"כ... אפי' בחולה... לא הפקיעו ממנו שם התענית</p> <p>ערוך השולחן [אוי"ח תקס"ז, י"א] - אבל מד' צומות הקבועים וכן בתענית אסתר... יום הוא שנתחייב ב"עננו" ובקריאת התורה, וקורין אף על פי שאין עשרה מתענין... בהקבועים יכול לעלות גם מי שאינו מתענה כיון שיום זה חייב בקריאת התורה.</p>
---	---	--	--

¹ רבי יוסף ב"ר משה באב"ד, 1801-1874, שימש כרב בגליציה ופולין.

² מסכת ראש השנה דף י"ח - בזמן שיש שלום - יהיו לישון ולשמחה, יש שמד - צום, אין שמד ואין שלום, רצו - מתענין, רצו - אין מתענין. אי הכי, תשעה באב נמי! - אמר רב פפא: שאני תשעה באב, הואיל והוכפלו בו צרות.

